

Extinderea proiectului comunitar ca dialectică a suveranităților: dimensiuni, limite, perspective (I)

(The extension of the community project as dialectics of sovereignty: dimensions, limitations, perspectives)

Emanuel COPILAȘ

Abstract. *The European construction is a process far from being over. Despite present major shortcomings, like the social and/or the democratic deficit, to mention just a few, the EU contains both the principles and the means of overcoming its major deficiencies and return once again to the 'welfare state' model and to its social and democratic mission it went astray from. Only then will the EU be able to regain the confidence of its citizens, aside that of its markets. The first part of this essay analyzes the beginnings of the European project, along with its successes and failures, up to the political stagnation of the 1970s and the integration of Greece, Spain and Portugal, one decade later.*

Keywords: *Schuman Plan, European Communities, democratic and social deficit, economic prosperity, political stagnation*

Introducere

Prezenta lucrare are în vedere un parcurs diacronic al proiectului european, insistând asupra procesului de extindere, dublat de reforme instituționale și circumscris unei logici binare, având la bază o componentă politico-economică, respectiv una socială. În termenii utilizați de Paul Magnette, este vorba despre o „dialectică a suveranităților”, conform căreia statele membre ale Uniunii Europene nu au renunțat la o parte din sau nu și-au periclitat în vreun fel suveranitatea,

ci doar au extins-o la un alt nivel, unul al cooperării bazate pe negocieri și compromisuri și subîntins în primul rând de o voință comună¹. Aceea a păstrării și augmentării moștenirii culturale, politice și sociale a Europei. Și mai ales a actualizării ei, problemă de importanță capitală atât în timpul Războiului Rece cât și în prezent.

Ce înseamnă această moștenire europeană, Europa, în sens larg? Răspunsul nu este unul fix, static, ci depinde în mare măsură de contextul istoric și geopolitic la care ne referim. Sigur că, la modul general,

democrația, pluralismul, drepturile omului și gândirea critică constituie eșafodajul intelectual al identității europene. Numai că aceste câștiguri, de acum universale sau măcar universalizabile, trebuie permanent confruntate cu efectele prezenței europene la nivel global: colonialism, pauperizare, oprimare. Iată un fapt, doar aparent paradoxal, care, cu toate reușitele proiectului european începând cu a doua jumătate a secolului XX, trebuie măcar menționat.

Dar să revenim la contextualizarea a ce înseamnă sau, mai bine zis, ce poate însemna Europa. La începutul Războiului Rece, supraviețuire, în cadrul unei competiții geopolitice globale unde, pentru prima oară în istorie, Europa nu mai reprezenta piatra unghiulară. Spre finalul Războiului Rece, începând cu anul 1970, Europa se distingea, lăsând la o parte impresionanta reafirmare economică postbelică, printr-un sentiment de frustrare geopolitică. Superputerile erau suspectate de aranjamente economice și politice în interiorul cărora bătrânul continent conta doar ca actor pasiv². În sfârșit, astăzi – după încheierea euforiei liberale a „sfârșitului istoriei”³ care a caracterizat primul deceniu de după colapsul comunismului în Europa de Est, după reevaluarea eficienței Uniunii în urma valorilor de extindere din 2004, 2007 și, mai nou, 2013, și după conștientizarea impasului la care a ajuns în prezent Parteneriatul Estic – putem afirma că proiectul european

experimentează un moment de incertitudine de o anvergură nemaiîntâlnită până în prezent. Însă așa cum ne atenționează Guy Hermet, „totul este tranzacție și incertitudine în exercițiul la vârf al democrației”. Mai mult, „democrația este departe de a se reduce la un ansamblu de instituții sau chiar de valori” și „se înfățișează, de asemenea, ca o sarcină întotdeauna neterminată, nu numai în țările care se convertesc la democrație în zilele noastre, ci și în cele care consideră, în mod evident, greșit, că au edificat-o de mult timp”⁴.

Sfidând logica Războiului Rece? Comunitățile Europene și noua conjunctura globală

Prezentarea Europei postbelice drept un continent răvășit economic și social de război este deja un loc comun. La fel și eforturile sistematice ale armatelor aliate împotriva inamicului nazist⁵. Se menționează însă mai puțin comportamentele politice reprobabile ale unor lideri europeni imediat după încheierea războiului, cum ar fi de exemplu deportarea forțată a populației germane (aproximativ trei milioane de oameni) din Cehoslovacia de către președintele Edvard Beneš, susținut de către oficialitățile americane și ruse. Chiar dacă procesul nu se poate compara cu strămutările naziste sau staliniste din timpul războiului, reprezintă totuși o flagrantă încălcare a drepturilor omului, mai ales că bunurile res-

pectivilor germani au fost confiscate de către statul cehoslovac iar cetățenia le-a fost retrasă⁶. La fel, se insistă asupra „miracolului german” de la finalul anilor 1940 și începutul anilor 1950, punându-se de obicei problema în termenii unei etici a muncii exacerbate, a sentimentului datoriei și a „resurselor culturale”, specifice fiecărui popor⁷, dar se uită că optzeci de procente din industria de război a celui de-al Treilea Reich a rămas intactă și foarte mulți funcționari publici și-au păstrat, din simplul motiv că nu existau suficienți înlocuitori, pozițiile. La fel, afluxul enorm de deportați și refugiați germani (și nu numai) din estul continentului a asigurat mâna de lucru ieftină atât de necesară procesului de reconstruire a Germaniei⁸. În sfârșit, avem tendința să uităm că mare parte din prosperitatea de după 1945 a Elveției, respectiv a Suediei, s-a datorat ingineriilor financiare, în primul caz, respectiv raporturilor comerciale intense, în al doilea caz – pe care aceste state le-au întreținut cu Germania nazistă⁹.

În acest context, dezolant din toate punctele de vedere, s-au pus bazele unei arhitecturi instituționale cu adevărat impresionante. Jean Monnet, antreprenor și om politic francez, a gândit și a pus în practică un plan economic cu ajutorul căruia resursele de cărbune din bazinul Ruhr, aparținând Germaniei, erau utilizate de către Franța pentru a-și reface și chiar augmenta capacitatea industrială, concomitent cu prevenirea resurgenței fostului inamic.

Liberal convins, Monnet nu a ezitat să recurgă la planificare pentru atingeria obiectivului dorit. În a doua jumătate a anilor ‘40, planul Monnet a fost compatibilizat cu planul Marshall, prin care Statele Unite contribuiau substanțial la refacerea economică a bătrânului continent, atât din rațiuni comerciale, cât și geopolitice, pentru a limita influența ideologiei comuniste în Occident. Dar, așa cum scrie Tony Judt, „Planificarea franceză a avut întotdeauna un caracter pur «indicativ»: ea nu stabilea cote de producție, ci stabilea obiective. În această privință era cât se poate de diferită de planificarea sovietică, ce avea ca trăsătură caracteristică (și defect principal) fixația asupra unor cifre rigide și arbitrare, dictând productivitatea în funcție de sectoare și bunuri”¹⁰.

Încurajați de succesul planului Monnet, francezii au mers mai departe. În 1950, fostul premier Robert Schuman a avansat proiectul unei uniuni economice franco-germane pentru exploatarea resurselor de cărbune din bazinul Ruhr, proiect care ulterior avea să îi poarte numele și să se materializeze în 1951 la Paris prin Tratatul pentru înființarea Comunității Economice a Cărbunelui și Oțelului (CECO). Conform planului Schuman, resursele Ruhr-ului urmau să fie exploatate prin intermediul unei Înalte Autorități la a cărei alcătuire au fost invitate să adere toate statele interesate. Compusă inițial din Franța și Germania, Înalta Autoritate s-a extins prin încorporarea Belgiei, Olandei,

Luxemburg-ului și a Italiei. Statele mici, explică Paul Magonet, au conștientizat posibilă supra-reprezentare a intereselor statelor mari în cadrul Autorității și s-au implicat pentru a elimina riscul de a fi lăsate pe dinafară¹¹. Italia, la rândul ei devastată de război, și-a dat seama că șansele relansării economice sunt mai mari ca membră a acestui parteneriat decât ca outsider.

CECO nu a reprezentat o construcție tabula rasa. Au precedat-o alte inițiative de unificare economică a statelor europene, dintre care cel mai important ar fi proiectul Pan-Europa inițiat în 1922 de către Richard Coudenhove Kalergi. Doi ani mai târziu Kalergi va redacta Manifestul Paneuropean, un document care insistă asupra necesității unificării economice și politice a popoarelor europene. Ministrul de externe francez Aristide Briand este cooptat în proiect, propunând într-un discurs ținut în cadrul Ligii Națiunilor câțiva ani mai târziu federalizarea pe coordonate economice a Europei. Și cancelarul german Gustav Stresemann sugerează în anii 1920 o uniune monetară germano-franceză. Au loc consultări ale experților în acest scop, dar proiectul este finalmente abandonat¹².

Chiar dacă nu s-a bazat pe o idee radical inovatoare, CECO a fost dublat în schimb de o nemaiîntâlnită voință politică. Pe de o parte, statul națiune clasic era discreditat ca sursă perenă de conflict; era timpul pentru o reconfigurare politică care să depășească calculele cinice ale

realismului politic¹³. Pe de altă parte, tocmai ideea de suveranitate națională a statelor care simțeau amenințate și deposedate de capacitate decizională în privința propriilor resurse a obligat la o abordare prudentă, graduală, a integrării europene.

Succesul CECO a antrenat noi inițiative în ceea ce privește integrarea europeană. În 1952, premierul francez Rene Pleven propune crearea unei Comunități Europene de Apărare (CEA), mai exact a unei armate europene, superioară decizional armatelor naționale și care, foarte important, urma să includă și forțe militare germane. Statele Unite au primit propunerea cu mefiență: de abia se terminase al Doilea Război Mondial și Europa se înarma din nou? Dar situația internațională începuse să se complice la începutul anilor 1950. Mai exact, începuse războiul Coreei; ținând cont de traumele epocii, exista temerea că în scurt timp conflagrația se va extinde. Și va găsi Europa nepregătită. Mai mult, Uniunea Sovietică devenise la rândul ei o putere nucleară în 1949, fapt care accentual încordarea internațională. Cele mai multe critici la adresa CEA au venit însă din interior. Europeanii nu erau pregătiți să accepte reînarmarea, fie și moderată, a Germaniei Occidentale. Divizarea statului german ca produs al emergenței Războiului Rece și problema germană în general ca epicentru al acestuia cântăreau greu în balanță împotriva CEA. Asta ca să nu mai menționăm amin-

tirea deosebit de vie a ororilor naziste. Charles de Gaulle, care nu ajunsese încă președinte al celei de-a V-a Republici, s-a referit la CEA, pe care a caracterizat-o drept o „colosală mistificare”, în felul următor: „Sunt primul convins de necesitatea unei Europe. Dar, pentru ca să existe unitate, trebuie ca instituția să aibă un suflet, un trup și membre. Europa nu poate fi construită decât pornind de la națiuni. Acei care încearcă – în zadar, sper – să confecționeze CEA pun, de fapt, piedici Europei, tot așa cum caricatura se opune portretului”. În plus, Franța era deja angrenată în războiul din Indochina, în care se vor implica un deceniu mai târziu și Statele Unite, acesta fiind un alt motiv pentru care nu dorea să-și înstrăineze câtuși de puțin comanda efectivelor militare¹⁴. În cele din urmă, Germania Occidentală a fost inclusă în 1955 în Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), fapt care la rândul său a generat nemulțumiri, nu însă atât de profunde precum cele legate de constituirea CEA.

Eșecul CEA, dar și al mai puțin cunoscutei Comunități Politice Europene (CPE) pe care o anticipa, și la care voi reveni mai încolo, a antrenat un recul pentru construcția europeană. Cel puțin a ceea ce Paul Magnette numește „calea majoră” a devenirii instituționale a Europei: cea federală¹⁵. Ca proiect supranațional susceptibil de a eroda suveranitatea statelor membre, CECO și inițiativele care l-au precedat se dovediseră îngrijorător de inovatoare.

Relansarea construcției europene se va face prin intermediul „căii minore”, care va eluda dezbaterea „federaliști” versus „unioniști” (adeptii unei uniuni interguvernamentale, unei alianțe clasice de state), insistând preponderent asupra aspectelor economice și a celor instituționale. Și aici au existat dispute, cum ar fi cea dintre adeptii pieței libere și cei ai planificării de tipul planului Monnet, sau cea dintre partizanii unui demers instituțional fundamentat politic și partizanii unei construcții cât mai tehnocratice posibil, care să pună în umbră mizele politice și să tempeze orgoliile și temerile naționale. Dar au fost finalmente surmontate¹⁶. Conferința de la Messina din 1955 a pus bazele unei uniuni vamale a statelor membre CECO și a condus, doi ani mai târziu, la semnarea tratatelor de la Roma, prin care luau ființă Comunitatea Economică Europeană (CEE) și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (EURATOM).

Noua etapă a „modelului comunitar” diferă de prima în mai multe aspecte decât ar părea la prima vedere. Chiar dacă structura instituțională rămâne aproape nemodificată (CECO era alcătuit dintr-o Înalță Autoritate cu rol preponderent executiv, un Consiliu de Miniștri care reprezenta interesele naționale ale statelor membre, o Adunare Generală care funcționa cu aproximație ca un parlament și o Curte de Justiție), doar Înalta Autoritate transformându-se în Comisie și

Adunarea Generală în Ansamblul Parlamentar European – funcțiile acestor instituții nu mai sunt atât de ferm delimitate¹⁷. Astfel, în diferite dozaje, Consiliul și Comisia posedă atât puteri executive, cât și legislative, fiind practic obligate să coopereze. De menționat că ceea ce se vor numi începând cu 1962 Parlamentul European (PE), respectiv Curtea de Justiție (CJ), sunt instituții comune tuturor celor trei comunități europene până în 1967, când vor fuziona la rândul lor Consiliile și Comisiile¹⁸.

Pe lângă CECO, CEE și EURATOM, în Europa postbelică au apărut și alte instituții importante, cum ar fi Consiliul Europei, organizație axată pe promovarea drepturilor omului care a emis în 1950 Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, împuternicită prin Crearea Curții Europene de Justiție, ale cărei hotărâri prevalează în raport cu sistemele juridice ale statelor membre – Uniunea Europei Occidentale (alianță militară), care va fi oarecum redundantă în raport cu NATO și integrată progresiv în proiectul european, respectiv Organizația Europeană pentru Cooperare Economică, apărută din necesitatea colaborării europene pentru implementarea prevederilor planului Marshall și transformată în 1960, odată cu finalizarea reconstrucției economice a Europei, în Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, aceasta din urmă având o anvergură globală¹⁹.

Au sfidat până la urmă comunitățile europene logica Războiului Rece? Da și nu. Da, pentru că s-au bazat pe formule curajoase și insolite de cooperare într-o perioadă în care mediul internațional era foarte tensionat și parteneriatele între state, nu atât de substanțiale, reprezentau excepția, nu regula. Nu, deoarece au consimțit de la bun început să se plaseze sub tutela de securitate a Statelor Unite (alternativa comunistă fiind din start exclusă), reproducând astfel, fie și indirect, bipolaritatea specifică Războiului Rece.

Vectorul nordic

Europa celor șase a fost, până în 1973 (când Marea Britanie, Irlanda și Danemarca au aderat la ceea ce începuse să se numească din 1967 Comunitățile Europene), un club politic nu neapărat exclusivist. Însă încercările de a coopta Marea Britanie în CE s-au lovit de două obstacole majore. În primul rând, tradiția politică izolaționistă în raport cu continentul a Londrei, problemele legate de prevenirea dezintegrării Commonwealth-ului în plină epocă a decolonizării și relația specială pe care o dezvoltase cu Statele Unite în timpul războiului. Pe scurt, așa cum scrie Alistar Jones, „Perspectiva din Londra era că Marea Britanie era una dintre puterile de prim rang, cu un imperiu global”²⁰, „firmiturile” europene fiind deci sub demnitatea ei. După 1958 însă, odată cu intrarea în vigoare a tratatelor de la Roma, ati-

tudinea britanică începe să se schimbe. Construcția europeană intrase pe un nou făgaș. Eliminarea barierelor tarifare impulsionează comerțul între statele membre, iar Marea Britanie dorea acum să devină parte a unui astfel de aranjament prosper.

Dar, într-o primă fază, Londra a încercat să contracareze CE prin crearea Asociației Europene a Liberului Schimb (AELS) în 1960, care includea, pe lângă Marea Britanie, Suedia, Elveția, Portugalia, Austria, Danemarca și Norvegia²¹. Spre deosebire de CE, integrarea economică din cadrul AELS nu era atât de avansată, aceasta neimpunând un tarif vamal extern. Așa cum afirmă Philip Thody, „Dincolo de abilitatea de a exprima remarci despre Europa ca fiind alcătuită din «șesari» și «șeptari» (sixes and sevens), crearea AELS a produs puține rezultate tangibile. Ratele de creștere (economică, n.m.) ale diferiților membri erau defavorabile în comparație cu cele ale celor șase state care semnaseră Tratatul de la Roma, mai ales că existau puține frontiere comune care să impulsioneze comerțul transfrontalier care se desfășura atât de ușor între Franța și Italia sau între Germania și Olanda. Așteptarea britanică, aceea că ratele de creștere ale Regatului Unit vor fi încurajate de intensificarea comerțului cu Commonwealth-ul, nu a fost îndeplinită, parțial deoarece țări ca Australia se orientau preponderent înspre Statele Unite sau înspre noile economii din Cercul de Foc al Paci-

ficului, dar mai concret deoarece rata de creștere a țărilor din Commonwealth nu era, după standardele internaționale, foarte ridicată”²².

AELS neputându-se compara cu succesul CE, Marea Britanie face prima tentativă de a extinde Europa celor șase cu un membru un an mai târziu. Președintele francez Charles de Gaulle nu este însă de acord cu ideea și o respinge prin veto, chiar dacă ceilalți membri CE nu îi împărtășiseră poziția. Motivele invocate? Marea Britanie nu poate fi altceva decât un cap de pod al intereselor americane în interiorul comunității. De Gaulle nu a uitat umiliința suferită cu ocazia crizei Suezului din 1956, când Marea Britanie, Franța și Israelul au decis să invadeze Egiptul pentru a anula decizia de naționalizare a canalului cu același nume luată de tânărul și rebelul colonel ajuns la conducere, Gamal Abdel Nasser. Statele Unite au dezavuat acest episod, considerându-l un reflex colonial care nu mai avea ce căuta în lumea postbelică. Pe cale de consecință, Marea Britanie renunță la invazie, iar Franța și Israelul sunt puse într-o ridicolă și umilitoare postură internațională. Apoi, de Gaulle își imaginează o Europă dominată politic de către Franța și funcționând cu ajutorul motorului economic german. Marea Britanie putea amenința proiectul de hegemonie „blândă” gândit la Paris, fiind susceptibilă de asemenea de a avea un impact negativ asupra axei franco-germane aflată în

subsidiarul CE. Per ansamblu, aceleași argumente au fost invocate și pentru respingerea aplicației britanice din 1967²³.

Dar în 1971, când „perfidul Albion” a încercat a treia oară, contextul european era profund diferit. De Gaulle se retrăsese de la putere doi ani mai devreme, în urma unui referendum eșuat pentru reformarea Senatului francez și a instituțiilor guvernamentale locale. Succesorul său, Georges Pompidou, era mult mai receptiv la ideea includerii Marii Britanii în CE, fapt confirmat de altfel la conferința de la Haga din 1969, unde agenda a fost dominată de oportunitățile de extindere a CE și de accentuarea integrării. Pondere germană în afacerile intra-comunitare crescuse îngrijorător de mult, iar Londra putea deveni aliata Parisului împotriva presiunilor în favoarea federalismului, încă prezente pe continent. Așa că în 1973, secundată de Irlanda și Danemarca (ambele fiind economii rurale care priviseră inițial fără prea mult entuziasm proiectul european, dar aplicaseră pentru a deveni membre împreună cu Marea Britanie în anii 1960 și se retrăseseră ulterior, din cauza refuzului cu care fusese întâmpinată aceasta), Marea Britanie devine, în sfârșit, membru al CE²⁴.

Stagnare politică, prosperitate economică

În ceea ce privește CE, epoca „statului bunăstării” a avut ca pan-

dant o importantă temporizare politică. Cunoscută și sub numele de „criza scaunului gol”, sincopa a pornit de la sugestia făcută în 1965 de către președintele Comisiei, Walter Hallstein, de a avansa integrarea europeană prin acordarea unui rol bugetar sporit instituției pe care o conducea. Altfel spus, inițiativa lui Hallstein „propunea ca fondurile adunate din tariful exterior comun să constituie resursele proprii ale Comunității și ca Adunarea să controleze acest buget comun, în timp ce Comisia însăși s-ar fi erijat în conciliator între Consiliu și Adunare în caz de conflict bugetar”²⁵. Încă o dată, de Gaulle s-a exprimat împotriva. Chiar dacă se spera la un compromis cu Franța, prin avansarea integrării în domeniul Politicii Agriculare Comune (PAC) – Hexagonul era în mod special interesat de o astfel de politică pentru a-și proteja fermierii; când a fost finalmente definitivată, în 1968, PAC a permis finanțarea fermierilor francezi din bugetul comunitar, al cărui principal contributor era, desigur, Germania, aceștia din urmă oferindu-i-se în schimb acces sporit pe piața franceză pentru produsele sale industriale²⁶ – generalul a fost de neclintit. Franța și-a retras pur și simplu reprezentanții din structurile comunitare, solicitând ca rolul Comisiei să fie considerabil redus iar tendințele tot mai pronunțate în favoarea votului majoritar la nivelul CE, nimic altceva decât un alt semnal în favoarea potențării integrării, să fie atenuate prin reintro-

ducerea regului unanimității luării deciziilor²⁷.

Celelalte state membre ale CE au acceptat decizia Franței (cu care unele erau, tacit, de acord, nefiind dispuse să renunțe atât de ușor la autonomia bugetară). Compromisul încheiat anul următor la Luxemburg consta în reducerea rolului executiv al Comisiei. Conform lui Paul Magnette, aceasta a ajuns un fel de „secretariat al Consiliului” și astfel „a suportat consecințele reîntoarcerii la intergovernmentalism în modelul comunitar”²⁸. În același an, Franța s-a retras de facto și din NATO, considerând că forțele armate străine prezente pe teritoriul său îi afectează suveranitatea. Statele Unite s-au simțit direct vizate, dar au dat dovadă de diplomatie și au satisfăcut cererea președintelui francez. Totuși, omologul său american nu s-a putut abține să declare că „ceilalți paisprezece membri al NATO nu au același punct de vedere asupra intereselor lor ca acela exprimat în acest moment de guvernul francez”, continuând: „Punctul dumneavoastră de vedere conform căruia prezența forțelor militare aliate pe pământul francez aduce atingere suveranității franceze mă lasă perplex. Aceste forțe se află acolo la invitația Franței, după un plan comun pentru a ajuta la asigurarea securității Franței și a aliaților săi”²⁹. Proiectul generalului francez constând într-o „Europă de la Atlantic la Urali”, a națiunilor independente, în care rolul regional al Franței să nu fie atât de diminuat de implacabila pre-

zență a superputerilor, nu a părut niciodată mai fezabil și totodată mai ireal ca atunci.

Abandonată în 1954 odată cu eșecul CEA, CPE reintră timid în scenă în 1970, separată însă de structurile comunitare și gândită ca un posibil vehicul comun pentru politica externă a CE. Alte motive ce au stat la baza reactivării CPE au fost echilibrarea ponderii economice a CE, aflată în ascensiune, respectiv tatonarea terenului pentru o viitoare uniune politică. CPE nu a avut o identitate prea bine cristalizată. Pe cale de consecință, nu a contat prea mult în afacerile intra-comunitare și, treptat, Comisia i-a preluat funcțiile³⁰. Într-adevăr, în ciuda intențiilor asumate politice, CPE nu a trecut de nivelul unei incipiente cooperări diplomatice³¹, fiind integrată prin tratatul de la Maastricht în al doilea pilon comunitar, Politica Externă și de Securitate Comună (PESC).

Alasdair Blair numește această perioadă din istoria CE „euroscleroză”. Problemele europene nu erau cauzate neapărat de Marea Britanie, care își păstrase reticenta față de o implicare comunitară prea puternică, ci mai degrabă de indecizia statelor membre însele în ceea ce privește adâncirea integrării și perspectivele ei. Evenimentele notabile care se petrec acum sunt alegerea directă a membrilor PE (decisă în 1974 și aplicată începând cu 1979), respectiv stabilirea unui Sistem Monetar Comun (SMC), prospectat încă din 1970, dar afirmat oficial de

abia nouă ani mai târziu³². Este recunoscută și existența Consiliului European, care se reunea informal încă din 1961, fiind alcătuit din președinți și/sau prim-miniștri care stabileau mizele majore ale agendei CE³³. În ciuda influenței majore asupra construcției europene, Consiliul European nu este comunitarizat decât în 2007, odată cu semnarea tratatului de la Lisabona. În domeniul justiției, sunt stabilizate progresele importante făcute cu un deceniu mai devreme, când CJ reușește să impună un model de drept comunitar prevalent în raport cu drepturile naționale³⁴.

Tot atunci încep discuțiile despre „deficitul democratic” al CE. O parte dintre atribuțiile guvernelor fiind transmise înspre Comisie, acestea nu mai erau exclusiv răspunzătoare în fața parlamentelor naționale și implicit a alegătorilor. CE este percepută progresiv drept o instanță tehnocratică tot mai separată de ceea ce înseamnă cetățenie, democrație, politică în sensul republican al termenului. Tocmai pentru a confrunta deficitul democratic s-a decis alegerea PE prin votul direct

al cetățenilor statelor membre, renunțându-se la selectarea membrilor din parlamentele naționale³⁵. Pe lângă deficitul democratic, problemă care persistă și astăzi și este, desigur, insurmontabilă, dar atenueabilă, proiectul comunitar se confruntă, în mai mare măsură astăzi decât ieri, cu un deficit social. Scrie Paul Magnoste: „Cei care astăzi participă activ la viața politică europeană sunt elitele vieții sociale, întreprinzătorii și grupurile de interese, liderii politici și înalții funcționari, cadrele asociațiilor civice. În orice democrație, categoriile sociale cele mai instruite participă la viața civică mai mult decât celelalte. Complexitatea Uniunii, plurilingvismul, orientarea normativă a Uniunii către inovație... agravează această distorsiune, favorizând participarea cetățenilor care au o educație solidă și sunt poligloți, care sunt mult mai înclinați să învețe și să înțeleagă noile modele de cetățenie. Ceilalți își exprimă dezacordul în diverse forme – absenteism, vot protestatar...”³⁶. În măsura în care acest clivaj social capătă amploare, construcția europeană nu va avea decât de pierdut.

Note

- 1 Paul Magnoste, *Europa, statul și democrația. Suveranul îmlânzit*, traducere de Ruxandra Ivan, Institutul European, Iași, 2005, pp. 33-39.
- 2 Kenneth Waltz, *Teoria Politicii Internaționale*, traducere de Nicoleta Mihăilescu, Polirom, Iași, 2006, pp 237-238.

- 3 Vezi Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York, 2006.
- 4 Guy Hermet, *Cultură și democrație*, traducere de Claudiu Soare, Pandora-M, Târgoviște, 2002, pp. 42-43.

- ⁵ Edgar Morin, *Gândind Europa*, traducere de Margareta Batcu, Trei, București, 2002, p. 115. William Hitchcock a scris o lucrare interesantă despre eliberarea Europei în ultimii ani ai celui de al Doilea Război Mondial. *The Bitter Road to Freedom, Europe 1944-1945*, London, Faber and Faber Limited, 2009.
- ⁶ Tony Judt, *Europa postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, traducere de Georgiana Perlea, Polirom, Iași, 2008, pp. 38-39.
- ⁷ Vezi Andrei Marga, *Cotitura culturală. Consecințe filosofice ale tranziției*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2004, pp. 497-526.
- ⁸ Christian conte von Krockow, *Germanii în secolul lor (1890-1990)*, traducere de Marlen Negrescu, București, All, 1999, pp. 289-300; Peter Alter, *Problema germană și Europa*, traducere de Irina Cristea, Corint, București, 2004, pp. 183-208. Vezi și Alfred Grosser, *Occidentalii. Țările Europei și Statele Unite după război*, traducere de Dragoș Stoescu, DU Style, București, 1999, p. 62.
- ⁹ Tony Judt, *op. cit.*, p. 90.
- ¹⁰ *Ibidem*, p. 78. Vezi și Neill Nugent, *The Government and Politics of the European Union*, Palgrave, New York, 2006, pp. 36-40; Sylvain Kahn, *Geopolitica Uniunii Europene*, traducere de Gabriela Șiclovan, Cartier, Chișinău, 2008, pp. 22-25.
- ¹¹ Paul Magonette, *op. cit.*, p. 53.
- ¹² Gheorghe Ceaușescu, *Nașterea și configurarea Europei*, Corint, București, 2004, pp. 107-116.
- ¹³ Paul Magonette, *op. cit.*, p. 33.
- ¹⁴ Sylvain Kahn, *op. cit.*, p. 27; Alfred Grosser, *op. cit.*, pp. 173-180; Pierre Gerbet, „Apărarea comună și problemele instituționale”, în Raoul Girardet, (coord.), *Apărarea Europei*, traducere de Bogdan Geangălu și Irinel Antoniu, Institutul European, Iași, 2005, pp. 35-40.
- ¹⁵ În problema eșecului elanului federalist în faza embrionară a Comunității vezi Brigid Laffan, Sonia Mazey, „European Integration: The European Union – reaching an equilibrium?”, în Jeremy Richardson, (ed.), *European Union. Power and policy making*, Routledge, New York, 2006, pp. 35-36.
- ¹⁶ Paul Magonette, *op. cit.*, p. 57-61.
- ¹⁷ *Ibidem*, pp. 67-68.
- ¹⁸ Neill Nugent, *op. cit.*, p. 46, p. 79.
- ¹⁹ Phillippe Moreau Defarges, *Organizațiile Internaționale Contemporane*, traducere de Oana Ududec, Institutul European, Iași, 1998, pp. 74-77, pp. 90-94; Paul Magonette, *op. cit.*, p. 47.
- ²⁰ Alistar Jones, *Britain and the European Union*, Edinburgh University Press, 2007, p. 12.
- ²¹ Neill Nugent, *op. cit.*, p. 26.
- ²² Philip Thody, *An historical introduction to the European Union*, Routledge, London, New York, 2002, p. 12.
- ²³ Alistar Jones, *op. cit.*, pp. 14-15.; Neill Nugent, *op. cit.*, p. 26; Alasdair Blair, *The European Union since 1945*, Person Education Limited, London, 2005, pp. 30-36; Alfred Grosser, *op. cit.*, p. 278.
- ²⁴ Neill Nugent, *op. cit.*, pp. 27-28.
- ²⁵ Paul Magonette, *op. cit.*, p. 72.
- ²⁶ Vezi Sylvain Kahn, *op. cit.*, pp. 49-52. Încă de la început, principala problemă a PAC, nici până astăzi

- satisfăcător rezolvată din cauza nemulțumirilor care ar fi apărut în statele cu sectoare agricole consistente, mai ales în Franța, a fost supra-producția. Vezi Malena Roséck, Magnus Jernek, „Reform negotiations: the case of the CAP”, în Ole Elgström, Christer Jönsson, *European Union Negotiations. Processes, networks and institutions*, Routledge, London and New York, 2005, pp. 63-78.
- ²⁷ Paul Magonette, *op. cit.*, pp. 72-73.
- ²⁸ *Ibidem*, p. 114.
- ²⁹ *Apud*. Alfred Grosser, *op. cit.*, p. 294.
- ³⁰ Karen Smith, *Politica externă a Uniunii Europene*, Trei, București, 2004, p. 20-22.
- ³¹ Jean Thomas Nordmann, „Întrebări pentru o Europă în construcție”, în Raoul Girardet, (coord.), *op. cit.*, p. 26.
- ³² Alasdair Blair, *op. cit.*, pp. 47-49.
- ³³ Karen Smith, *op. cit.*, pp. 17-18.
- ³⁴ Paul Magonette, *op. cit.*, pp. 88-94.
- ³⁵ *Ibidem*, pp. 176-177; Peter Kraus, *A Union of Diversity. Language, Identity and Polity-Building in Europe*, New York, Cambridge University Press, 2008, pp. 13-36.
- ³⁶ Paul Magonette, *op. cit.*, p. 27.

Bibliografie

- Alter, Peter, *Problema germană și Europa*, traducere de Irina Cristea, Corint, București, 2004.
- Blair, Alasdair, *The European Union since 1945*, Person Education Limited, London, 2005.
- Ceașescu, Gheorghe, *Nașterea și configurarea Europei*, Corint, București, 2004.
- Defarges, Phillipe Moreau, *Organizațiile Internaționale Contemporane*, traducere de Oana Ududec, Institutul European, Iași, 1998.
- Fukuyama, Francis, *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York, 2006.
- Gerbet, Pierre, „Apărarea comună și problemele instituționale”, în Girardet, Raoul, (coord.), *Apărarea Europei*, traducere de Bogdan Geangălău și Irinel Antoniu, Institutul European, Iași, 2005.
- Grosser, Alfred, *Occidentalii. Țările Europei și Statele Unite după război*, traducere de Dragoș Stoenescu, DU Style, București, 1999.
- Hermet, Guy, *Cultură și democrație*, traducere de Claudiu Soare, Pandora-M, Târgoviște, 2002.
- Hithcock, William, *The Bitter Road to Freedom, Europe 1944-1945*, London, Faber and Faber Limited, 2009.
- Jones, Alistar, *Britain and the European Union*, Edinburgh University Press, 2007.
- Judt, Tony, *Europa postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, traducere de Georgiana Perlea, Polirom, Iași, 2008.
- Kahn, Sylvain, *Geopolitica Uniunii Europene*, traducere de Gabriela Șiclovan, Cartier, Chișinău, 2008.
- Kraus, Peter, *A Union of Diversity. Language, Identity and Polity-Building in Europe*, New York, Cambridge University Press, 2008.
- Krockow, Christian conte von, *Germanii în secolul lor (1890-*

- 1990), traducere de Marlen Negrescu, București, All, 1999.
- Laffan, Brigid; Mazey, Sonya, „European Integration: The European Union – reaching an equilibrium?”, în Richardson, Jeremy, (ed.), *European Union. Power and policy making*, Routledge, New York, 2006.
- Magnette, Paul, *Europa politică. Cetățenie, constituție, democrație*, traducere de Ramona Coman, Ana Maria Dobre, Institutul European, Iași, 2003.
- Marga, Andrei, *Cotitura culturală. Consecințe filosofice ale tranziției*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2004.
- Morin, Edgar, *Gândind Europa*, traducere de Margareta Batcu, Trei, București, 2002.
- Nordmann, Jean Thomas, „Întrebări pentru o Europă în construcție”, în Raoul Girardet, (coord.), *Apărarea Europei*, traducere de Bogdan Geangalău și Irinel Antoniu, Institutul European, Iași, 2005.
- Nugent, Neill, *The Government and Politics of the European Union*, Palgrave, New York, 2006.
- Roseck, Malena; Jernek, Magnus, „Reform negotiations: the case of the CAP”, în Elgström, Ole; Jönsson, Christer, *European Union Negotiations. Processes, networks and institutions*, Routledge, London and New York, 2005.
- Smith, Karen, *Politica externă a Uniunii Europene*, Trei, București, 2004.
- Thody, Philip, *An historical introduction to the European Union*, Routledge, London, New York, 2002.
- Waltz, Kenneth, *Teoria Politicii Internaționale*, traducere de Nicoleta Mihăilescu, Polirom, Iași, 2006.